
Meddelandeblad

Mottagare: Nämnder och verksamheter i kommuner med ansvar för äldreomsorg, förvaltningschefer och enskilda verksamheter som bedriver hemtjänst

Nr 3/2018
Juni 2018

Ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre

Meddelandebladet innehåller information om en ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre. Bestämmelsen träder i kraft den 1 juli 2018. Texten i meddelandebladet om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre är en sammanställning av regeringens proposition 2017/18:106 Förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre.

I meddelandebladet finns även ett avsnitt som behandlar tillämpningen av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS i ärenden som handläggs med förenklat beslutsfattande enligt den nya bestämmelsen.

4 kap. 2 a § socialtjänstlagen (2001:453)

Socialnämnden får utan föregående behovsprövning erbjuda hemtjänst till äldre personer.

Ett sådant erbjudande förutsätter att den äldre personen har informerats om:

- 1. i vilken utsträckning och på vilket sätt han eller hon kan påverka utförandet av insatserna,*
- 2. på vilket sätt kommunen följer upp insatserna, och*
- 3. rätten att alltid kunna ansöka om bistånd enligt 1 §.*

Kommunen ska följa upp insatserna med utgångspunkt i kommunens riktlinjer, insatsernas kvalitet enligt 3 kap. 3 § och värdegrunden i 5 kap. 4 §.

Den nya bestämmelsen innebär att socialnämnden får en befogenhet att erbjuda hemtjänstinsatser till äldre personer utan någon föregående behovsprövning. Bestämmelsen är frivillig för kommunen att tillämpa.

Syftet med bestämmelsen

Den nya bestämmelsen syftar till att ge de kommuner som så önskar möjlighet att bevilja äldre kvinnor och män insatser inom äldreomsorg på ett enklare sätt och med större utrymme för delaktighet. Det blir möjligt för kommunen att tona ner på ett resurskrävande inledande utredningsarbete till förmån för att utveckla uppföljning av kvalitet, nöjdhet och effektivitet.

Ett annat syfte är att öka den äldres rätt till självbestämmande och delaktighet, genom att den äldre personen ges större möjlighet att välja mellan de insatser som erbjuds och hur de praktiskt ska genomföras.

Lagen syftar också till att förstärka inslagen av förebyggande insatser genom att generella hemtjänstinsatser tillgängliggörs i ett tidigt skede, vilket regeringen bedömer också kan minska eller skjuta upp behovet av mer omfattande äldreomsorg.

Vilka insatser kan erbjudas

Bestämmelsen i 4 kap. 2 a § gäller för hemtjänstinsatser. Begreppet hemtjänst är dock inte närmare beskrivet i lagstiftningen. Hemtjänst beskrivs i förarbetena som ett samlingsbegrepp för olika typer av insatser som den enskilde kan få i syfte att underlätta den dagliga livsföringen. Vidare görs en hänvisning till Socialstyrelsens termbank där begreppet definieras.

I hemtjänst kan såväl personlig omvårdnad som service ingå. Service är till exempel praktisk hjälp med bostadens skötsel, hjälp med inköp, ärenden på post och bank, tillredning av måltider samt distribution av färdiglagad mat. Med personlig omvårdnad avses insatser som därutöver behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov. Det kan till exempel innebära hjälp med att äta och dricka, klä sig, förflytta sig och sköta personlig hygien. Det kan också vara ledsagning eller andra insatser som behövs för att bryta isolering eller insatser för att den enskilde ska känna sig trygg och säker i det egna hemmet. Trygghetslarm är också en sådan insats som innefattas i begreppet hemtjänst. Även samtalsstöd och rådgivning bör kunna erbjudas med stöd av 4 kap. 2 a § SoL.

Det är upp till kommunerna själva att avgöra vilka typer av hemtjänstinsatser, och i vilken omfattning dessa ska erbjudas äldre personer enligt den nya bestämmelsen.

Korttidsplatser, omfattas inte av bestämmelsen.

Vem kan erbjudas insatserna

Som framgår av bestämmelsen är det äldre personer som kan erbjudas hemtjänstinsatser enligt 4 kap. 2 a § SoL. Det anges dock inte i lagen vad som avses med äldre personer, genom till exempel en åldersgräns. Enligt lagen ligger det inom kommunernas befogenheter att i sina riktlinjer för handläggning närmare precisera vilken ålder som kan anses vara vägledande vid handläggningen av olika typer av ärenden om ansökningar om hjälp och stöd till äldre.

I förarbetena till bestämmelsen understryker regeringen att kommunerna behöver beakta diskrimineringslagen (2008:57) om åldersgränser upptas i de kommunala riktlinjerna för den här ärendetyper. Kommunerna har då att ta

ställning till om den aktuella särbehandlingen på grund av ålder har ett berättigat syfte och att de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå det syftet. Enligt regeringen förutsätts tillämpningen av detta undantag i diskrimineringslagen ske restriktivt och åldersrelaterade kriterier bör endast få användas för att tillgodose godtagbara syften och då det framstår som proportionerligt i förhållande till syftet.

Krav på information till den äldre

Ett erbjudande om hemtjänstinsatser enligt den nya bestämmelsen ska föregås av viss information till den äldre personen. Informationsskyldigheten i bestämmelsen är alltså ett villkor för att kommunen ska få erbjuda hemtjänstinsatser utan föregående behovsprövning. Innan erbjudandet ska den äldre informeras om:

- i vilken utsträckning och på vilket sätt han eller hon kan påverka utförandet av insatserna,
- på vilket sätt kommunen följer upp insatserna, och
- rätten att alltid kunna ansöka om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL.

Information som avses i första punkten kan vara att den äldre personen om att han eller hon kan välja insatser inom ramen för ett visst antal beviljade timmar. Det kan också handla om att meddela den äldre att han eller hon har möjlighet att inom ramen för verkställigheten byta ut planerade insatser med varandra. Det kan t.ex. handla om att i stället för en planerad städning få hjälp till frisören eller att få en tidning eller bok uppläst. Det viktiga vad gäller bytet av insatser är att personalen och den äldre personen i sitt möte talar om vad som är möjligt att utföra inom ramen för de kommunala riktlinjerna.

Hur information ska utformas och förmedlas till den äldre personen regleras inte i lagen. Regeringen understryker dock att den enskilde ska vara införstådd med informationen. Därför anser regeringen att informationen ska lämnas på ett sådant sätt att äldre personer med olika typer av funktionsnedsättningar ges reella möjligheter att tillgodogöra sig den. För personer med nedsatt beslutsförmåga kan det till exempel handla om att genomgående använda sig av ett enkelt och begripligt språk, eller ta fram lättlästa versioner av den information som ska ges. Om den som handlägger ärendet bedömer att den äldre personen inte förmår tillgodogöra sig informationen ska en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL avseende rätten till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL göras.

Handläggning och dokumentation

Med den nya bestämmelsen görs ingen föregående behovsprövning. Det kommunen har att förhålla sig till är att den som ansöker om en sådan hemtjänstinsats uppfyller de kriterier som kommunen har fastställt i sina riktlinjer. Vid förenklat beslutfattande kommer utredningen i praktiken bara bestå i att konstatera att den äldre uppnått den ålder eller andra kriterier som kommunen angett i sina riktlinjer. Om den äldre själv vill eller om kommunen bedömer att den äldre behöver mer omfattande insatser än de som erbjuds inom ramen för förenklat beslutfattande, ska en utredning och behovsprövning alltid göras och bistånd i form av hemtjänst beviljas med stöd av 4 kap. 1 § SoL.

Beslutet behöver endast innehålla information om de insatser, enligt kommunens riktlinjer, t. ex. antal timmar hemtjänst, trygghetslarm eller matservice, som den enskilde önskar och som kommunen beviljar. Det blir sedan en fråga för den som beviljats hemtjänst att tillsammans med utföraren bestämma om hur insatserna ska genomföras inom de angivna ramarna. Beslutet ska dokumenteras enligt 11 kap. 5 och 6 §§.

Uppföljning

Enligt 4 kap. 2 a § ska kommunen följa upp de insatser som erbjudits den äldre personen. Uppföljningen ska göras med utgångspunkt i brukarnas uppfattning om insatserna, hur insatserna motsvarar kommunens riktlinjer och hur de förhåller sig till kravet på god kvalitet enligt 3 kap. 3 § SoL och till värdegrunden såsom den kommer till uttryck i 5 kap. 4 § SoL. Utgångspunkten för uppföljning blir alltså inte den äldres behov i det enskilda fallet. I propositionen påpekas dock att det är angeläget att biståndshandläggaren i samband med uppföljningen tar upp frågan om det behövs ytterligare bistånd.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS

Tillämpningsområdet

I SOSFS 2014:5 finns krav på dokumentation under handläggning av ärenden som gäller enskilda samt under genomförande och uppföljning av beslut om insatser som omfattas av 11 kap. 5 § SoL. Även om författningen inte har tagits fram med ärenden enligt 4 kap. 2 a § SoL i åtanke är den ändå i vissa delar tillämplig vid *handläggning* av sådana ärenden.

Av definitionen i 2 kap. följer att med insats avses individuellt behovsprövat stöd eller individuellt behovsprövad vård och behandling. Det innebär att de krav på dokumentation som avser *genomförande eller uppföljning av insatser* inte omfattar hemtjänstinsatser som beviljats enligt 4 kap. 2 a § SoL. Detta på grund av att det i ärenden med förenklat beslutsfattande inte görs någon individuell behovsbedömning, vilket är en förutsättning för att vara en insats i den mening som avses i föreskrifterna.

Dokumentationens omfattning

Handlingar som upprättas ska begränsas till att innehålla uppgifter som bedöms vara tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad saken gäller (4 kap. 1 § SOSFS 2014:5). Endast de uppgifter som har betydelse med hänsyn till verksamhetens art och det enskilda fallet behöver dokumenteras¹. Mindre insatser kan dokumenteras mer summariskt². Det är därför viktigt att reflektera över i vilket syfte en handling upprättas så att innehållet begränsas till vad som är relevant i sammanhanget³.

¹ Prop. 1996/97:124 s. 181 och prop. 2004/05:39 s. 31 f.

² Prop. 1996/97:124 s. 153

³ Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Socialstyrelsen 2015.

Handläggningsmoment som inte genomförs vid förenklat beslutsfattande

Vissa bestämmelser i föreskrifterna aktualiseras inte i ärenden som handläggs enligt 4 kap. 2 a § SoL. Det gäller t. ex. om kravet på dokumentation gäller för ett moment som inte genomförs vid förenklat beslutsfattande.

Ett sådant exempel är krav på dokumentation om överklagande och omprövning (5 kap. 17 § SOSFS 2014:5). Beslut enligt den nya bestämmelsen om förenklat beslutsfattande är inte överklagbara genom förvaltningsbesvär utan kan enbart bli föremål för domstolsprövning genom s.k. laglighetsprövning enligt 13 kap. kommunallagen (2017:725)⁴.

Vidare finns bestämmelser i SOSFS 2014:5 med krav på dokumentation av moment som ska genomföras enligt förvaltningslagen. Enligt 2 § förvaltningslagen (2017:900), FL,⁵ tillämpas förvaltningslagens bestämmelser endast i begränsad omfattning vid handläggning av sådana ärenden där besluten kan laglighetsprövas genom att överklagas enligt 13 kap. kommunallagen. Ett sådant exempel är krav på kommunikation innan en myndighet fattar beslut i 25 § FL. Om ingen kommunikation görs blir heller inte kravet i 5 kap. 12 § SOSFS 2014:5 på dokumentation vid kommunikation aktuellt.

Planerad översyn av föreskrifterna

Socialstyrelsen planerar att utreda om föreskrifterna och de allmänna råden behöver revideras för att vara ändamålsenliga för handläggning, genomförande och uppföljning av ärenden med förenklat beslutsfattande enligt 4 kap. 2 a § SoL.

⁴ Se 16 kap. 3 § SoL och prop. 2017/18:106 s. 18.

⁵ Förvaltningslagen (2017:900) träder i kraft samma dag som den nya bestämmelsen i 4 kap. 2 a § SoL.

Denna information (art nr 2018-6-37) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publikationer. Den kan även beställas från Socialstyrelsens publikationsservice, e-post publikationsservice@socialstyrelsen.se eller fax 035-19 75 29.
